

PRIKAZI NOVIH KNJIGA, ČASOPISA I ZNANSTVENIH SKUPOVA

REVIEWS OF NEW BOOKS, MAGAZINES AND CONFERENCES

ZNANSTVENI SKUP I IZLOŽBA KREŠIMIR FILIĆ - VARAŽDIN I VARAŽDINSKE TEME, VARAŽDIN, PROSINAC 2012.

U povodu 40-godišnjice smrti profesora Krešimira Filića, zaslužnog varaždinskog znanstvenika, kulturnog i javnog djelatnika, Zavod za znanstveni rad Hrvatske akademije u Varaždinu i Gradski muzej Varaždin organizirali su krajem 2012. godine znanstveni skup na temu "Krešimir Filić - Varaždin i varaždinske teme" i izložbu o ovome sabiratelju varaždinske baštine. Uz skup su tiskani i radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin sa tridesetak priloga u kojima se raspravlja o velikom broju tema izravno ili neizravno povezanih uz rad i lik Krešimira Filića - od njegova djelovanja kao muzealca i povjesničara varaždinskog kraja, kao gimnazijskog profesora, kao kazališnog djelatnika, kao publiciste i kao organizatora kulturnoga života do rasprava koja se dotiču pitanja širih kulturno-povijesnih tema Varaždina i varaždinskog kraja.

Izložba u Palači Herzer varaždinskog Muzeja predstavila je život i rad profesora Filića te predočila kulturni, društveni i politički ambijent vremena u kome je on živio i radio. Autorice izložbe, istaknute kustosice GMV Marina Šimek, Ljerka Šimunić i Spomenka Težak koncepciju izložbe postavile su tako da u prvome dijelu predstavljaju, uz pomoć dokumenata, predmeta i muzejske građe Filićev lik i djelovanje dok u drugome dijelu rekonstruiraju duh i način varaždinskog građanskog života u prošlosti stoljeću. Pri definiranju takva pristupa autorice izložbe su se rukovodile saznanjima kako je riječ o jedinstvenoj pojavi u čijem se djelovanju isprepleću raznorodni istraživački, sakupljački, publicističko-znanstveni i organizacijski interesi i da je u pitanju jedan od rijetkih, ali za to doba konstituiranja i osnaživanja moderne kulturne prakse tipičnih i zadnjih pojava homo universalisa. Određen romantičarskim vizijama, nukan samorazumljivom misijom kulturnoga i društvenog zanesenjaka u sredini bez značajnih prethodnika, Filić je nužno svoj rad razvijao u dvostrukom smislu: istraživanju i sistematiziranju osnovnih podataka i spoznaja o lokalnoj kulturnoj povijesti, ali i sasvim praktičnom organizacijom i provedbom temeljnih institucionalnih zahvata u muzejskoj, kazališnoj, knjižničarskoj, glazbenoj, prosvjetnoj i u drugim djelatnostima.

Totalitet zahvata i univerzalistička mjera iz današnjega kuta superspecijalizacije i informatičke obuhvatnosti mogu nekome izgledati kao svaštarenje bez temeljnih obaveza. Međutim, Filić nije bio usputni, amaterski zanesenjak koji se laća posla bez da promišlja o posljedicama nego renomirani i do kraja svjestan posvećenik. Dokaz za to je ne samo obimna bibliografija (knjige, znanstveni i stručni radovi, članci i prilogi) nego i niz praktičnih, organizacijskih rezultata čije se pozitivne posljedice itekako vide i danas.

Takav spoj istraživačkog, znanstveno-spisateljskog i praktičnog rada uvijek je rezultirao pomacima: u praksi, u svijesti ljudi i u odnosima. Filić, dakle, nije bio tip zatvorenog, kabinetskog znanstvenika nego promotor, animator i organizator, idealima društvenog i kulturnog napretka svoje sredine inspirirani javni djelatnik. Najočiglednije i s najjasnijim rezultatima to je vidljivo u muzejskoj djelatnosti. On je bio ne samo začetnik muzealne djelatnosti u Varaždinu i jedan od organizatora poznate Kulturno-historijske izložbe grada Varaždina koja je 1923. godine postavljena u varaždinskoj Gimnaziji već je, nakon otvorenja Muzeja u prostorima gotičko-renesansne utvrde 1925. godine, postao i njegov prvi kustos i ravnatelj. U poslu koji je obavljao volonterski Filić je djelovao s vizijom koja je i dalje aktualna, s karakterom koji je i danas inspirativan i sa rezultatom koga i današnji profesionalci rijetko dostižu: temeljne vrijednosti njegove muzeološke orijentacije, muzeografske prakse i zaštitarske metodologije sastavni su dio recentnoga djelovanja varaždinskog Muzeja. Ako smo nekada,

inspirirani inovacijskim procesima u teoriji i muzejskom radu ovakvu praksu olako stigmatizirali kao tradicionalno djelovanje, onda se danas mora priznati da su razmišljanja, postupci, metode i rezultati Filića, Brozovića (u Koprivnici), Bauera (u Vukovaru), Hoffmana (u Slavonskom Brodu), Leskoška, Zajeca i drugih pionira bili ne samo produktivni u svome vremenu nego u nekim elementima itekako moderni. Stalni postav varaždinskog Muzeja, na primjer, još je uvijek u znaku i na tragu Filićeva muzeološkog koncepta, osobito u dijelu koji se odnosi na osnovne postulate tzv. ambijentalnog postava. Nećemo, dakako, govoriti o premošćivanju vremena ili anticipaciji, ali valja znati da su ti entuzijasti u svojim sredinama, najčešće polazeći od nule, dostizali muzejske standarde koji se dugo godina nakon njihovih djelovanja nisu imali potrebe mijenjati.

Izložba o Krešimiru Filiću postavljena je u prizemlju i u podrumskim prostorijama palače Herzer. Sastavljena je od nekoliko tematskih cjelina koje su vezane jedna uz drugu, ali ne robuju pravolinijskom slijedu i suhoj kronologiji. Uz svjesno izbjegavanje linearnog postava i izlagački prostori uvjetuju neke prijelaze, ukrštavanja i parabole: to doprinosi lakom kretanju kroz veliku količinu originalnih dokumenata, predmeta, fotografija i faksimila (preko 260), kretanju koje sili na diskontinuitet, zastoje i povremena vraćanja. Namjera autora je, dakle, podjednako dati što detaljniju informaciju i formirati narativ, ali i pružiti mogućnost za samostalnu analizu vremena i ambijenta Filićeva angažmana. Sve to, pak, unutar relativno ograničenih mogućnosti prostora i bez tehnoloških eskapada i potpore multimedije. Rekli bismo: pregledno, informativno, dinamično, možda odveć klasično, ali s visokim uvažavanjem potreba i senzibiliteta današnje publike.

Marijan ŠPOLJAR

PODRAVSKI ZBORNİK 39/2013: UREDNIK ROBERT ČIMIN. - KOPRIVNICA: MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 2013. - 296. STR.

Ovogodišnji 39. broj Podravskog zbornika sukladan je novoj uređivačkoj politici usvojenoj 2012. godine kada je novim urednikom imenovan Robert Čimin i obnovljeno Uredništvo. Očituje se kroz jasnu koncepciju, novu strukturu, nove standarde proizašle iz preporuka uredništva, novu likovnu opremu, preglednost rubrika kao i uvođenje novih. Nakon novina koje je donio prošlogodišnji 38. broj, namjera poboljšanja, do onog konačnog, nastavlja se i u ovom broju što jasno dolazi do izražaja u novoj rubrici Podravske kronike. Ovogodišnji broj otvara i jednu novu perspektivu Zbornika, objavljivanjem prvog međunarodnog rada koji dolazi iz susjedne Republike Mađarske. Što će spomenuta činjenica, u kontekstu europeizacije, značiti za budućnost Zbornika i hoće li imati utjecaja na redefiniranje njegovog koncepta, pokazati će buduće vrijeme. Proteklo vrijeme koje obuhvaća razdoblje od izlaska prvog broja (1975.) do danas, u kojemu je objavljeno 39 brojeva, potvrda je pak da se ovdje radi o godišnjaku s reputacijom najdugovječnijeg, kontinuiranog izlaženja u Podravini. Već sama ta činjenica govori o potrebi za takvom vrstom publikacije, ali isto tako o odgovornosti izdavača i nakladnika, maru urednika i uredništava, a ponajprije dugogodišnjim suradnicima i autorima koji su ispisali brojne stranice Zbornika. Dobar primjer toga je i ovogodišnji broj koji donosi radove čak 32 autora.

I ovaj broj slijedi usvojenu, prošlogodišnju, strukturu čiju okosnicu čine Članci, zatim Prilozi, Književni prilozi, Podravsko nakladništvo i Podravske kronike.

Nakon *Riječi urednika* slijedi rubrika Članci koja donosi niz radova različitih stručno znanstvenih sadržaja iz života Podravine.

Prvi rad s pravnog aspekata razmatra jednu suvremenu pojavu. Autor Alen Golub u radu *Obnova zemljišne knjige za katastarsku općinu Legrad* [str. 7-18] prikazuje zakonske osnove i teorijske okvire postupka obnove zemljišne knjige kroz usklađivanje zemljišnoknjižnog i stvarnog stanja nekretnina koja je provedena za k.o Legrad i navodi da ažuriranje podataka pridonosi pravnoj sigurnosti u pro-

metu nekretninama, povećava vrijednost nekretnina, osnova je za prostorno planiranje, poljoprivredu i sustav poticaja u poljoprivredi, zaštitu okoliša i prirode, promet i statistiku te tako obnovljena i dopunjena zemljišna knjiga za k.o. Legrad temelj je za učinkovito gospodarenje prostorom i pravnu sigurnost u prometu nekretninama.

Integrirano upravljanje rijekom Dravom [str. 19-28] rad je suradnika Zbornika Mladena Matice i Maje Turinski koji obrazlažu projekt SEE (skraćena South East Europa) River kao pilot područje na kojem će se težiti integriranom upravljanju riječnim koridorima. Sastavni dio projekta je rijeka Drava koja na našem području zauzima prostor od ušća rijeke Mure u Dravu sve do Repaškog mosta. Rezultat ovog projekta je analiza riječnog korita na spomenutom području koju donosi ovaj rad, a cilj mu je približiti različite vizije kako bi se postiglo integrirano upravljanje rijekom Dravom. Rad je popraćen vrlo lijepim kartografskim ilustracijama u boji.

Branka Španiček autorica je članka *Geoekološke značajke Đurđevačkih peski* [str. 29-36] u kojem analizira prostor Posebnog rezervata Đurđevački peski od načina i vremena njegovog nastanka, fizičko-geografskih značajki, preko pregleda dosadašnjih istraživanja, do istraživanja širenja vegetacije i rezultata istraživanja. Postavlja se i pitanje očuvanja rezervata, a u zaključnom razmatranju autorica navoda i moguća rješenja. I ovaj rad prate slikovni prilozi u boji.

Neka razmišljanja o "malom ledenom dobu" i mogućim utjecajima na Podravinu [str. 37-48] zanimljiv je ekohistorijski rad Hrvoja Petrića u kojemu autor na temelju brojnih izvora daje uvid u klimatske promjene koje su se odrazile i na Podravinu u ranome novom vijeku, opisne kao "malo ledeno doba", te njihov utjecaj na život ljudi i prirode, pri čemu ukazuje i na uzroke ovih klimatskih promjena.

Nakon ekohistorijskog rada slijedi nekoliko povijesnih tema. *Koprivnica od 1935. do 1939. godine* [str. 49- 69] rad je neizostavne, dugogodišnje suradnice Mire Kolar-Dimitrijević, čijim podnaslovom *Posebni osvrt na gradske i kotarske načelnike* precizira temu u kojoj su dr. Branko Švarc i prof. Ivo Ključka kao gradonačelnici te Stevo Bogić i dr. Alfons Bagoly kao kotarski načelnici glavni akteri ove priče vezane uz život Koprivnice navedenog razdoblja.

Nakon dugogodišnje pauze ponovo se u Zborniku javlja njegov prvi urednik i začetnik Dragutin Feletar, radom o *Koprivničkim ljekarnama 1945.-1947.* [str. 71-80]. Uvodni dio rada donosi kratku povijest koprivničkih ljekarni, dok se drugi bavi njihovom nacionalizacijom.

Politički put Franje Novakovića i tragična sudbina njegovih sinova za vrijeme Drugog svjetskog rata [str. 81-90] naslov je biografskog teksta, povjesničara i suradnika Vladimira Šadeka. U radu autor prikazuje životni i politički put Molvarca Franje Novakovića istaknutog političara iz redova HSS između dva svjetska rata, te kako je njegov politički put utjecao na sudbinu njegovih sinova

Slijedi rad, sada već dugogodišnjeg suradnika Vladimira Miholeka, autora brojnih tekstova u kojima povijesnim prikazima rasvjetljava razne segmente javnog života u Đurđevcu. Ovaj put to je rad *Đurđevački kazališni amaterizam kroz povijest* [str. 91-104] u kojemu autor obrađuje amatersko i kazališno stvaralaštvo u Đurđevcu od sredine 19. stoljeća do danas.

Osnovna škola Hlebine do kraja Prvog svjetskog rata: prilozi za poznavanje rada škole [str. 105-115] rad je Ivane Posedi, u kojemu autorica prati rad škole od njenog osnutka, oko 1815., pa sve do Prvog svjetskog rata, i donosi podatke o učiteljima, učenicima, ulozi i zadaći školskog odbora, školskoj knjižnici i neizostavnom, pratećem sadržaju gotovo svake škole navedenog razdoblja, školskom vrtu.

I slijedeći rad obrađuje školsku tematiku, no za razliku od prethodnog, u njemu autorica Božica Anić razmatra samo pojavu školskih knjižnica i njihov radu u okviru školskih zakona, pravila, naredbi i odluka vlasti, druge polovice 19. i prve polovice 20 stoljeća. U drugom djelu rada naslovljenog *Knjižnice koprivničkih pučkih škola do Drugog svjetskog rata: prilozi za povijest školskih knjižnica* [str. 116-136] prati pojavu knjižnica koprivničkih škola i njihov rad u kontekstu propisanih zakona i pravila.

Zvonimir Ištvan autor je zanimljivog muzikološkog rada pod naslovom *Tamburaški sastav Franckei iz Gole* [str.137-148], simpatičnog imena koje je proizašlo iz činjenice da su čak četiri člana, od

njih šest, nosili ime Franjo. Sastav je djelovao od 1953. do 1973. a sažeti prikaz vrijednosti njihovog rada autor navodi u zaključnom razmatranju rečenicom da su Franceki jedan os sastava koji su uspjeli, ne samo prenositi narodne pjesme na društva(...), već su jedan dio pjesama uspjeli i snimiti te ih tako sačuvati od zaborava.

Kultura prehrane u Podravini : u potrazi za autentičnim podravskim jelima [str.149-164] rad je autorica Marije Mesarić i Nade Matijaško u kojemu autorice ukazuju da je kultura prehrane u Podravini važan element tradicijske kulture, pa je kao takva bila predmet istraživanja etnologa koji su već od kraja 19. stoljeća pomnije počeli istraživati prehranu hrvatskih regija. Interes za tradicijskom prehranom ne jenjava, dapače, danas je predmet interesa brojnih stručnjaka, institucija, gospodarstava i industrije. U prilog tome govori i ovogodišnji projekt pokrenut istoimenom izložbom *Kultura prehrane u Podravini*, pri Muzeju grada Koprivnice.

Slijede tri arheološka rada. Prvi je značajan i zanimljiv iz nekoliko razloga. Dovoljno je spomenuti da dolazi iz Mađarske akademije znanosti-Institutu za arheologiju iz Budimpešte, pa je među prvim radovima koji dolazi iz susjedne nam zemlje, da tematski obrađuje prostor iz našeg najbližeg susjedstva (regija Berzenc), a sud o arheološkom značenju rada dati će struka, o kojemu se već pozitivno izrazio urednik-arheolog. Autorica rada je Csilla Zatyko, a naslov *Obrasci naselja: korištenje krajoлика u srednjovjekovnom Berzencu (Mađarska)*[str.165-172]. Tekst je objavljen na engleskom, ali i na hrvatskoj inačici, prate ga prilozi u boji.

Pregled dosadašnjih arheoloških istraživanja na lokalitet Torčec-Cirkvišće [str. 173-180], rad je Siniše Krznara u kojemu autor daje prikaz dosadašnjih arheoloških istraživanja na srednjovjekovnom lokalitetu Torčec - Cirkvišće, s kojima se započelo 2002. godine. Rad je također popraćen s nekoliko priloga u boji.

O interpolaciji arheologije u društvo [str. 181-194] piše Robert Čimin koristeći se dosadašnjim arheološkim iskapanjima u Podravini, pri čemu izdvaja samo neka, koja su mu poslužila kao primjeri arheologije u službi javnosti. To su: franjevački samostan u Koprivnici (2009.), sv. Martin u Virju (2009.), koprivnička tvrđava (2012.) i burg Kamengrad u Starigradu (2013.)

Dvije su teme iz prirodoslovlja. O *Kartiranju staništa u Posebnom ornitološkom rezervatu Veliki Pažut* [str.195-206] piše Goran Šafarek. Područje Velikog Pažuta zaštićeno je 1983. kao posebni ornitološki rezervat, na kojemu se neprestano odvija sukcesija staništa. Dosadašnjim istraživanjima ustanovljen je i kartiran niz staništa, većinom vezanih uz dinamički sustav rijeke te poplavnih šuma. Rad je popraćen lijepim fotografijama rezervata.

Kestenova osa šiškarica [str. 207-211] tekst je Krunoslava Arača u kojemu autor govori o prvim nalazima ose šiškarice na pitomom kestenu koji potječu iz svibnja 2013. godine s području Koprivničko-križevačke županije. Inače vrsta je po prvi puta zabilježena u Europi 2002. godine, a u Hrvatskoj 2010. Ovo je ujedno i zadnji rad rubrike. Slijede ju Prilozi u kojim 8 vrsnih autora donosi aktualne, stručno popularne prikaze uvijek i iznova izuzetno zanimljivih tema.

Prvim opsežnim prilogom Dražen Jalšovec predstavlja *Povijest Košarkaškog kluba Koprivnica*, vezujući ju uz četrdesetu obljetnicu njegovog osnutka. Milivoj Dretar podsjeća na 100. godišnjicu rođenja Marije Winter, poznate prosvjetarke, povjesničarke, spisateljice i vjerne suradnice Podravskog zbornika. *Razapeti Miškina* prilog je koji dolazi iz obiteljskog miljea Pavlek, u kojemu Zvonimir Pavlek, unuk Mihovila Pavleka, koristeći sjećanja, priče i doživljaje članova obitelji konstruira događaje vezane uz Miškinu, koji do sad nisu zabilježeni. Zdravko Šabarić pak uz 30. godišnjicu smrti donosi prilog o poznatom narodnom liječniku i medicinskom prosvjetitelju dr. Petru Bazijancu, koji još uvijek živi u sjećanjima starijih Đurđevčana. Stalni suradnik Zbornika koji nas uvijek iznova ugodno iznenađuje svojim prelijepim priložima o naivnom slikarstvu Podravine Vladimir Crnković, ovaj put, kroz *Krhotine pamćenja* prisjećajući se trenutaka provedenih u društvu Ivana Večenaja, kroz njihovu suradnju ili prijateljavanje, vodi do 13. veljače 2013. godine kad je u koprivničkoj bolnici umro Ivan Večenaj. Slijedi još jedan prilog nekadašnjeg suradnika i urednika Podravskog zbornika Vjekoslava Prvčića, koji se također nakon dugo vremena ponovo javlja u Zborniku. Ovaj put prisjećajući se velikog multimedijalnog projekta održanog prije 26 godina u ondašnjem Muzejskom

prostoru (Galerija Klovićevi dvori) u Zagrebu, odnosno izložbe poznate pod naslovom *Pijetao na Griču. Urbani i ruralni prostori u pjesništvu Dubravka Ivančana* je prilog Marija Kolara i na kraja prilog Doroteje Jendrić o godinu dana slobode generala Mladena Markača.

Književni prilozi donose kratku priču mladog autora Marka Gregura *Glupi mobitel, makar nije stvar u njemu*, te nekoliko pjesama autora Hrvoja Havaića, Milana Frčka i Siniše Cmrka.

Rubrika *Podravsko nakladništvo* i ove godine pokušala je objediniti i obuhvatiti sve one publikacije i događaje zabilježene u katalogima, programima, vodičima tijekom 2012. i 2013. u Podravini i o Podravini.

I na kraju su *Podravske kronike*, nova i uspješna rubrika Podravske zbornika koja Kroničaru, ako je suditi po uvodu, zadaje poprilično muka.

Božica ANIĆ

DRAGAN GAŽI SE VRATIO U HLEBINE

U Galeriji naivne umjetnosti u Hlebinama od 28. rujna do 27. listopada 2013. godine mogla se vidjeti manja retrospektiva, koliko je prostor dozvoljavao, svjetski priznatog autora, klasika naivne umjetnosti - Dragana Gažija. Retrospektiva je obuhvatila 40-ak djela (prikupljenih iz galerija i muzeja širom Hrvatske, privatnih zbirki te iz fundusa Galerije Hlebina) koja zorno predočuju sve stvaralačke i životne faze Dragana Gažija. Kao pripadnik tzv. druge generacije slikara Hlebinske škole u svom relativno kratkom i mukotrpnom životu uspio je stvoriti reprezentativna djela, nadrastiti svoje "mentore" i izgraditi svojstven individualiziran stil i poetiku. Izložba otvorena povodom 30-e godišnjice smrti vraća ga njegovim korijenima i izvorištu umjetničkog, ali i životnog sazrijevanja.

Dragan Gaži počinje slikati prilično rano, u mladim, tinejdžerskim godinama (oko 1946/7. godine) na poticaj Ivana Generalića koji u to vrijeme okuplja zainteresirane mlade ljude i podučava ih osnovama tehnike slikanja. Povremenim savjetima i dalje je prisutan Krsto Hegedušić koji ih usmjerava prema slikanju onog što stvarno vide i osjećaju oko sebe. U samim počecima stvaralaštva ovi će autori uvelike utjecati na Gažijevo slikanje i likovno izražavanje. Prateći utemeljenu podjelu Vladimira Crnkovića (koji autorovo stvaralaštvo dijeli u nekoliko faza) autor postava izložbe Marijan Špoljar na početak priče o Gažiju smješta dva olovkom crtana portreta (*Portret brata*). Portreti otkrivaju maniru koja još uvijek nosi obilježje amaterizma. Usprkos tome, ovi su radovi značajni jer oslikavaju same početke rada, nesvjesno dajući nagovještaj tematike koja će u kasnijim fazama zaokupljati autora. Razvijajući i mijenjajući sebe, svoju osobnost i životne okolnosti, slikar usporedno mijenja i izgrađuje likovni jezik i način izražavanja, ali uvijek na neki način ostaje kod portretiranja.

Upravo su portreti ono čime stječe najveća priznanja i svjetsku slavu. To su portreti ljudi koji ga okružuju, suseljana s kojima se svakodnevno druži i komunicira, istovremeno u glavi stvarajući skice za buduća djela. Od sredine 1950-ih nastaju paradigmatička djela u kojima detaljističkom i verističkom izvedbom izraza lica nastoji uhvatiti tragiku ljudskog života. Kompozicijski, slike čine dva plana - u prvom je prikaz biste figure, većinom u poluprofilu, dok drugi plan čini jednolična i tamna pozadina (*Dijakova baka, Gabajev starec*). Pritom ga ne zanima ono što je konvencionalno lijepo, već ono što je izražajno. Osim fizičke sličnosti, nastoji proniknuti u karakter i samu bit konkretne osobe koju prikazuje. Stoga ne čudi da se (naj)češće odlučuje na prikaz starijih lica koja iza nabornih lica skrivaju brojne priče i iskustva te su samim time vrlo ekspresivna. Istinsko bilježenje života u slikama, kroz koje se nazire i autorov unutarnji svijet, vlastito poimanje stvarnosti, učinilo ga je glavnim predstavnikom psihološkog portreta u naivnoj umjetnosti. Spomenute značajke prepoznatljive su na jednom od najpoznatijih djela - *Na kraju puta/ Mrtvi otec* - iako u promatraču izaziva nelagodu suočavajući ga s neizbježnim, minucioznom realističnošću i ekspresivnošću prikaza djeluje gotovo hipnotizirajuće. Zlokobna pozadina tamnozelenkastih tonova, rastvara se prikazom usamljenih drveća u daljini,

što će postati karakteristika kasnijih portreta (*Roza*) kod kojih će pozadinski pejzaž biti u službi dodatne karakterizacije prikazane figure. Osim ovih mučnih, turobnih tema "ima i radosti i veselja, popevku vu goricaj dok mošt curi i vino se pije s dobrim ljudima, uspjesi na našim poljima i livadama" - u prikazima skupnih žanr-scena tipičnih seoskih motiva portretiranje više nije u tolikoj mjeri individualizirano, već se javljaju karakteristični, tipizirani likovi (*Prošćenje u Novigradu*). S vremenom (od druge polovice 1960-ih godina) pejzažna tematika, praćena većim formatima slika, počinje prevladavati. Tonalitet postaje svjetliji, kompozicija je sve više simetrična, konture se u zadnjim planovima gube, rasplinjuju pretvarajući se u nejasne mrlje i plohe boje pridonoseći liričnosti prikaza. I u ovom je razdoblju prepoznatljiv utjecaj Ivana Generalića, no za razliku od njega (koji u to vrijeme koketira s iracionalnim, fantastičnim elementima), kod Gažija pejzaž uvijek ostaje konkretan i prepoznatljiv. No, ni ovdje Gaži ne odustaje od svojevrsnog portretiranja ("Zima je mrtvac zatvorenih očiju"),¹ slikajući pejzaž kao da istovremeno nastoji fiksirati određeno psihološko stanje, ali i odati počast snazi i ljepoti prirode, upozoravajući nas pritom na otuđenje od (vlastite) prirode.

Dragan Gaži tijekom cijelog svog stvaralaštva, koje je nažalost prerano završilo, preispituje velika egzistencijalna pitanja, pa i sam kaže: "Svatko traži svoj put da izbjegne osjećaj mučnine. Ja sam ga našao u slikarstvu."² - njegove nam slike otkrivaju unutarnji, skriveni svijet radišnog, samozatajnog autora, majstora portretiranja. U povodu 30. obljetnice smrti, Družba Braća Hrvatskoga Zmaja podigla je Draganu Gažiju spomen-ploču na njegovoj kući u Hlebinama.

Helena KUŠENIĆ

DRAGUTIN FELETAR: BELUPO - USUSRET NAŠIH POLA STOLJEĆA, PRINOS POVIJESTI LJEKARNIŠTVA I FARMACEUTSKE INDUSTRIJE U SZ HRVATSKOJ, BELUPO I MERIDIJANI, KOPRIVNICA 2013.

Nakon što je još 1980. objavio jednu od najtemeljitijih monografija o poduzećima u Hrvatskoj - o koprivničkoj Podravki, prof. dr. sc. Dragutin Feletar sada je dovršio i obimnu knjigu o koprivničkoj farmaceutskoj industriji BELUPO. On je ovu monografiju i uredio, a recenzenti su bili stručnjaci iz Belupa: Stanislav Biondić, Snježana Foschio Bartol, Anica Job, Irena Barišić i Nikola Felak. Knjiga je moderno grafički prezentirana, a sadrži i više od 500 grafikona, karata, tablica i fotografija.

U predgovoru Hrvoje Kolarić, predsjednik uprave Belupa i Stanislav Biondić, član uprave, pišu i slijedeće: Samozatajno smo osnovali našu prvu tvornicu u Ludbregu 1971., zatim se radovali novoj tvornici lijekova i kozmetike na Danici u Koprivnici 1981., pa potom modernoj tvornici krutih oblika lijekova 1999., tvornici polukrutih i tekućih oblika lijekova 2004. i drugim značajnim investicijama. Moderne tehnologije, uz poštivanje najviših svjetskih standarda u proizvodnji i odnosu prema okolišu, a ponajviše predani, visokoeducirani i vjerni zaposlenici digli su Belupo u sam vrh farmaceutске industrije u ovom dijelu Europe. S oko 1250 zaposlenih i više od 320 pakiranja raznih lijekova, po broju komadne prodaje Belupo je lider na hrvatskom tržištu. Belupo je lider u prodaji bezreceptnih programa, kao i u nekim važnim grupama lijekova, kao što je grupa kardiovaskularnih bolesti, dermatika i psihoterapeutika. Belupo je proizvodnju proširio i na Bosnu i Hercegovinu (2008.), te će budućim akvizicijama postati sve važnija regionalna farmaceutska industrija. Osobit uspjeh je rast Belupova izvoza - samo deset zadnjih godina Belupo je povećao izvozne poslove od 15 na gotovo 50 posto svojeg ukupnog prihoda. Osobiti uspjesi ostvareni su na tržištima istočne i srednje Europe.

U obradi povijesti industrijskih poduzeća, Feletar je razvio svojstvenu metodu povezujući metodologiju povijesnih, geografskih i ekonomskih znanosti. Ova je knjiga vrstan znanstveni rad, koji

¹ CRNKOVIĆ, V, 1983, 34.

² CRNKOVIĆ, V, 1983, 46.

pridonosi razvoju novog pristupa prikazivanju povijesti poduzetništva. Iako je u osnovi velika građa razrađena kronološkom metodom, unutar svih poglavlja javlja se analitička obrada nadahnuta metodom proučavanja historiografa, geografa, ekonomista, ekohistoričara, demografa i drugih susjednih struka.

Prvo poglavlje knjige osobito je zanimljivo. Po prvi put je na jednom mjestu dat prikaz razvoja ljekarništva u sjeverozapadnoj Hrvatskoj (od Varaždina i Štrigove do Virovitice). Naime, sve do polovice 20. stoljeća ljekarnice su bile i osnovni nukleusi proizvodnje lijekova, te po tomu izravno pretihode razvoju farmaceutske industrije. Feletar stoga razrađuje sve oblike ljekarništva u tom području do Drugog svjetskog rata. Počinje s velikim rimskim (antičkim) lječilištem u Varaždinskim Toplicama (Aquae Iasae), te nastavlja s ljekarnama u brojnim samostanima (isusovci, pavlini, franjevci, uršulinke), vojnokrajiškim ljekarnama i završava s razradom razvoja brojnih građanskih ljekarni. Posebno je detaljno obrađen razvoj ljekarništva u Ludbregu i Koprivnici.

Zatim slijede poglavlja o osnivanju i razvoju farmaceutske industrije Belupo. U prvom poglavlju toga dijela knjige govori se o uvjetima i o osnivanju prve farmaceutske industrije u Podravini - u Ludbregu 1971. i 1972. godine. Knjiga se nastavlja razradom razvoja ove industrije od 1972. do 1981. godine, kada je sagrađena nova, velika tvornica u Koprivnici. Dat je temeljit prikaz razvoja tehnologija i investicija, strukturi proizvodnje lijekova i kozmetike, te pokazatelja poslovanja i kadrova. Na sličan način razrađen je i razvoj Belupa od 1981. do 1991. godine, kada Belupo postaje samostalna tvrtka u vlasništvu Podravke.

Slijedeće poglavlje donosi načine i rezultate prestrukturiranja u novim uvjetima, te važnost novih investicija - osobito nove tvornice krutih oblika lijekova 1999. godine. Na početku toga poglavlja dat je i temeljit prikaz uloge Belupa i Belupovaca u Domovinskom ratu. Razvoj Belupa od 2001. do 2012. najtemeljiti je razrađen, sa svim relevantnim elementima proizvodnje, poslovanja i kadrova. Istaknuta je važnost izgradnje tvornice tekućih i polukrutih oblika lijeka 2004., kao i akvizicije tvornice lijekova u Sarajevu 2008. godine. To je i razdoblje izrazite izvozne orijentacije, osobito na rusko tržište. Knjiga završava popisom svih zaposlenih u Belupu potkraj 2012. godine.

Petar FELETAR

VIRJE NA RAZMEĐU STOLJEĆA, ZBORNİK, BROJ 7, OPĆINA VIRJE, VIRJE 2013.

Ovaj put nije trebalo dugo čekati na novi broj stručnoga godišnjaka Virje na razmeđu stoljeća. Između petog i šestoga broja učinjena je stanka od gotovo 20 godina, a sada eto novi broj izlazi odmah drugu godinu za redom. To je rezultat rada vrlo angažiranoga novoga uredništva, ali i svesrdne potpore vodstva Općine Virje. Za nadati je da će tako biti i slijedećih godina, jer je ovaj virovski zbornik uređivan sve bolje, te pripada među nezaobilazna izdanja za proučavanje povijesti Podravine. I ovaj broj uredili su Dražen Podravec i Dragutin Feletar, a u uredništvu su još Mirko Perok, Marica Cik Adaković, Kristina Filipović i Hrvoje Petrić.

Najopsežnija tema u novom broju posvećena je 20. obljetnici osnivanja Općine Virje (1993.-2013.). Članak potpisuju Dražen Podravec, Dragutin Feletar i Kristina Filipović, a donosi sve podatke o političkom životu i samoupravnom ustrojstvu općine, zatim pregled djelovanja u gospodarstvu, obrazovanju, kulturi, komunalnim djelatnostima, sportu i drugim segmentima važnim za život Virovacu. O značajnim Virovcima, Ivici i Zdravku Tišljaru, koji su i dobitnici visokih općinskih priznanja, piše Dražen Podravec. Arheolog Robert Čimin daje prilog poznavanju populacije Virja na prijelazu iz kasnog srednjeg vijeka u rani novi vijek, a na temelju provedenih arheoloških istraživanja kod crkve Sv. Martina. Prof. dr. sc. Mira Kolar Dimitrijević piše o spoznajama ilirca Ferde Rusana u vremenu boravka u Šemovcima i Virju, s posebnim osvrtom na njegovu ljubav prema kazalištu. Ova dva pri-

loga, koje je Ferdo Rusan otposlao kao pisma, vrlo plastično oslikavaju život Hrvata u sjevernim krajevima polovicom 19. stoljeća.

Doc. dr. sc. Hrvoje Petrić u arhivu je pronašao popise vojnika u utvrdi Virje (tada Weisenthurn, odnosno Prodavić) iz razdoblja od 1630. do 1678. godine, dakle u vrijeme kada su se Osmanlije nalazile gotovo na puškomet prema istoku. Apsolvent povijesti iz Đurđevca, talentirani mladi povjesničar Nikola Cik, piše o primaljama (babcama) u Virju u 19. stoljeću, a glavni izvor su mu bile matične knjige virovske župe Sv. Martina iz toga doba. Energetski stručnjak Mladen Ferencić piše o važnoj funkciji zaštite okoliša, koja se sustavno unapređuje u pogonima triju centralnih plinskih stanica u Molvama.

Književnik Vjeskoslav Prvčić donosi emotivan a ujedno i dokumentaristički opis i doživljaj Bilogore, njezinih vinograda, klijeti i specifičnog načina života. Na virovskom kajkavskom govoru, Petar Petrić piše o stoljetnim navadama vezanim uz virovske kolinje (svinjokolju). Na kraju se nalaze dva kraća rada o 20. obljetnici Kajkavskog etnokviza u Virju (Marica Cik Adaković) i radu Etnogrupe pri virovskoj osnovnoj školi (Silvana Bebek). Dodatak zborniku je uobičajena rubrika Ako niste znali..., koja donosi niz vijesti iz prošlosti i sadašnjosti Virja. Ovaj put su objavljene crtice o bratimljenjima DVD-a, likovnim radionicama (kolonijama), virovskoj radio-postaji, nastupima virovskih društava u inozemstvu, referendumu o ulasku u EU, Virovcima u Afganistanu, o aleji virovskih velikana, o listu Podravec, o darovima zagrebačkom Etnografskom muzeju, nekadašnjem virovskom kinu, te o virovskoj javnoj kupaonici.

Petar FELETAR

DRAŽEN PODRAVEC: SJEĆANJA - AUTOBIOGRAFSKI ZAPISI JEDNOG UČITELJA, OSNOVNA ŠKOLA VIRJE I DRUŽBA BRAĆA HRVATSKOGA ZMAJA, VIRJE 2013.

Ova obimna knjiga (350 str.) izdana je u povodu 70. godišnjice života virovskog prosvjetitelja, pisca i istaknutog društvenog radnika mr. sc. Dražena Podravca. Ona je s jedne strane rezultat kolokvija o životu i djelu Dražena Podravca, koji je u Virju održan u proljeće 2013. godine. S druge strane, najveći dio knjige sadrži autobiografske zapise, koji kronološki prate životni put Dražena Podravca. Knjigu je izvrsno grafički uredio Zdravko Tišljar, a urednik je prof. dr. sc. Dragutin Feletar.

Dražen Podravec je hrvatski intelektualac enciklopedijskog formata, koji je uvijek vjerovao u snagu i značenje prosvjetiteljstva. Zato su njegovi interesi, pa stoga i raspon djelovanja, vrlo široki i raznovrsni. Ako se želi istaći njegov najznačajniji životni prinos, a nakon 70 godina prijeđenoga puta, onda je to svakako Podravčev pedagoški i društveni rad. Kao nastavnik i ravnatelj znalačkim i upornim radom, od virovske pučke škole stvorio je u duhovnom, odgojnom i materijalnom smislu jednu od najboljih osnovnoškolskih ustanova u Hrvatskoj. Uz to, ova je škola postala i istinska jezgra cjelokupnog društvenog, kulturnog i sportskog života općine Virje. Najvažnije aktivnosti u Virju u zadnjih pola stoljeća na neki način nose potpis i pečat Dražena Podravca. Vrlo duboku prosvjetiteljsku brazdu Podravec je ostavio i u Gornjem Jesenju u Hrvatskom zagorju, gdje je radio u mladosti.

Usporedo Podravec je razvijao i svoj spisateljski i znanstveni rad, a postao je i najplodniji istraživač povijesti Virja i virovske Podravine. Autor je više od deset knjiga i nekoliko desetaka stručnih članaka, te suradnik brojnih novina, radija i televizije. Što je osobito važno za ovaj dio Podravine, Podravec je godinama bio ne samo odgajatelj i poticatelj razvoja mladih generacija, nego i okupljatelj značajnih podravskih i hrvatskih intelektualaca. On je takvim svojim djelovanjem postao neprijeporni doajen kulturnih i društvenih djelatnika virovske Podravine.

U prvom, najobimnijem dijelu knjige, Podravec živopisno i neporedno opisuje svoj životni put od rođenja u Virju 1943. pa skoro do danas. Opisi skiciraju veliki broj ličnosti iz Virja i Hrvatske s koji-

ma je Podravec došao u doticaj, a vrlo plastično je prikazan život virovskih obitelji u dugom trajanju od Drugoga svjetskoga rata do danas. Osim što ovaj tekst ima i određenu literarnu vrijednost, on je značajan prilog hrvatskoj memorialistici i prinos poznavanju povijesti Virja, Podravine i Gornjeg Jesenja. Tako je ova knjiga postala i značajan izvor za povjesničare i druge istraživače Podravine.

U drugom dijelu knjige uvršteni su radovi s kolokvija o Draženu Podravcu, a iz pera istaknutih hrvatskih znanstvenika i pisaca. Doc. dr. sc. Hrvoje Petrić piše o životnom putu Dražena Podravca, njegovim prinosima istraživanju povijesti Podravine, te donosi kompletnu Podravčevu bibliografiju (s popisima društvenih i drugih funkcija, nagradama i sl.). Prof. dr. sc. Ivan De Zan piše o Draženu Podravcu kao dobitniku najvišeg priznanja za pedagoški rad - Nagrade Ivan Filipović. Prof. dr. sc. Vladimir Strugar iscrpno i sistematično razrađuje velike prinose Dražena Podravca u njegovu polustoljetnom pedagoškom djelovanju. Prof. Marica Cik Adaković opisala je djelovanje Dražena Podravca kao nastavnika i ravnatelja Osnovne škole Franje Viktora Šignjara u Virju. Kao generacijski drug, prof. Ivan Bušić, plastično je prikazao prijateljevanje s Draženom Podravcom iz školskih dana. Ljerka Dragoslavić Malogorski prikazala je život i djelovanje Dražena Podravca u Gornjem Jesenju. Dipl. ing. Mirko Lukić s mnogo podataka prikazao je političko i društveno djelovanje Dražena Podravca u Virju, gdje je bio i načelnik općine. Dr. med. Davorin Hećimović prikazao je rad Dražena Podravca kao ekologa i etnologa, a književnik Vjekoslav Prvčić kao okupljatelja i prijatelja (s posebnim osvrtom na brojna druženja u njegovoj klijeti na Bilogori). Dipl. ing. Zvonimir Ištvan s obiljem izvora prikazao je rad Dražena Podravca u društvenom, kulturnom i humanitarnom djelovanju. Konačno, prof. dr. sc. Dragutin Feletar, koji je i vodio znanstveni skup, prikazao je djelovanje Dražena Podravca, Zmaja Virovskog od Stare gore, u Družbi Braća Hrvatskoga Zmaja, u kojoj djeluje kao pročelnik Zmajskog stola križevačkog.

Petar FELETAR

MIJO KOVAČIĆ: ČUDESNOST IZ GORNJE ŠUME

U sklopu 19. Podravske motive otvorena je impozantna retrospektiva živuće legende i majstora naivnog slikarstva Mije Kovačića, u čast 60. obljetnice rada i djelovanja. Autorica postava Draženka Jalšić Ermečić retrospektivu, koja je obuhvatila stotinjak reprezentativnih djela, je odlučila razmjestiti na četiri lokacije, osim u Galeriji naivne umjetnosti Hlebine i Galeriji Koprivnica, izložba je predstavljena i u zagrebačkoj Galeriji Mijo Kovačić te u Atelieru u Gornjoj Šumi - gdje je zapravo sve i počelo.

Gornja Šuma malo je podravsko mjesto - zabačeno, skoro pa zaboravljeno, do nedavna gotovo i izolirano. Zahvaljujući tome, mjesto je sačuvalo stare tradicijske i patrijarhalne običaje, vjerovanja, razmišljanja. Odrastajući uz majku, Mijo Kovačić često je slušao mnoge narodne priče, legende, bajoslovlja koja su na njegov senzibilan duh bila lako prijemčiva i upečatljiva. Vizije i dojmovi koji su ključali u nutrini njegova bića, priliku za "oživotvorenje" dobili su 1953. godine kada upoznaje Ivana Generalića - "Nisam puno očekival od njega, ali mi je povedal ono kaj je mogel, a ja sam sve brzo shvatil..."¹ - i zakoračuje sigurnim korakom na svoj slikarski put. Uči "promatranjem", prvenstveno prirode, života, čovjeka, a onda i (tuđih) slika. Početkom 60-ih godina usavršava tehniku slikanja na staklu i nastavlja "tradiciju" simbolističke upotrebe boja, snovitosti, stanovite iracionalnosti te većih formata slika koju u ovu generaciju unosi Ivan Generalić (posredstvom i usmjeravanjem Dimitrija Bašičevića). Njegovim će stopama krenuti i Ivan Večenaj koji će fantastičnost svojih prizora prikazivati agresivnim koloritom koji će punim sjajem buknuti i na Kovačićevim slikama. Već u ovim godinama formiraju se glavne okosnice njegova stila i budućeg opusa - otkriva se fascinacija vodom

¹ DEPOLO, J: <http://www.mijokovacic.com> (5.11.2013)

(poplavljeni zemljišta, močvare, ribiči) i svojevrsnim deformacijama u ljudskim likovima. Kontrast između ljudi i prirode je uvijek prisutan - priroda iako ponekad zlokobna, uvijek je prikazana minucioznom, do detalja promišljenim pokretima, pomno odabranim bojama interesantnih, neuobičajenih tonova (ljubičasta, tirkizna), dok su ljudske figure krajnje stilizirane, karikaturalno izvedene, u prikazu često dovedene do groteske i apsurdna. Odgovor takvom izričaju leži u prostoru koji ga okružuje u kojem vrijeme kao da je stalo pa kroz ovo individualno stvaralaštvo tek progovara kolektivna svijest patrijarhalnog sela.² Slike Mije Kovačića djeluju poput davno zaboravljenog svijeta - svijeta u kojem mitovi, legende i religija ravnopravno supostoje te u mnogome određuju život njegovih sumještana koji su prikazani baš onakvi kakvi jesu - izmoreni od svakodnevnog posla, pomalo zatupljenog i umornog pogleda, ali i gubavi, ubogi i bolesni. Mijo Kovačić ne boji se i ne bježi od estetike ružnog. Naprotiv, on je prigrljuje, vadi iz mraka, izguruje s margina na svjetlo slikarskog stakla - sirovu i ogoljenu. Svaka scena kod ovog je autora prožeta aurom mističnosti, simbolike, tajanstvenosti, bilo da se radi o žanr-scenama ili prikazima pejzaža, što osim kompozicijskim načelima, narušavanjem logičnosti u proporcijama, najviše akcentuira bogatim i jarkim koloritom čime postaje prepoznatljiv kao izraziti majstor ugođaja.³

Posljednjih nekoliko godina zamjetan je povećan broj mrtvih priroda i pejzaža. Usprkos svojevrsnom smirivanju kolorita, dramatičnost je i dalje prisutna. Baš kao i živost u velikog slikara koji kaže kako u njegovom opusu još nije naslikana najbolja slika. "O njoj stalno mislim. Radim za dušu, da ostavim nešto obitelji, narodu, potomcima. Da se zna gdje sam bio, zašto sam živio. Najveća mi je želja vrijeme: htio bih završiti sve što sam započeo."⁴ Nadamo se da će mu se želja ispuniti.

Helena KUŠENIĆ

ANNA MEGYERI: A FÖLDRE ÉPÍTEK, AZ ÉGBEN BÍZOM, A MORANDINI ÉPÍTÉSZCSALÁD A MONARCHIÁBAN, NEMZETI KULTURÁLIS ALAP, ZALAEGERSZEG 2010.

Narodni kulturni savez, uz potporu drugih nakladnika, izdao je u mađarskom Zalaegerszegu monografiju o znamenitoj obitelji arhitekata i graditelja - Morandini. Povjesničarka Anna Megyeri temeljito je istražila i analizirala djelovanje članova ove obitelji tijekom 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća. Morandiniji su bili najznačajniji graditelji u gradovima jugozapadne Mađarske i sjeverozapadne Hrvatske, osobito u vrijeme historicizma (klasicizma) i secesije.

Metodološki je knjiga podijeljena na poglavlja koja kronološki, ali i po pojedinim lokalitetima djelovanja, razrađuju povijest obitelji Morandini (odnosno nekoliko njezinih krakova). U uvodnom dijelu razrađeno je podrijetlo Morandinijevih iz talijanskoga grada Gemona del Friuli, te njihovo angažiranje u graditeljstvu mađarskih, hrvatskih i slovenskih mjesta. Posebna poglavlja posvećena su djelovanju članova obitelji Morandini u Čakovcu, Velikoj Kaniži, Varaždinu i Zalaegerszegu, dok se spominje i niz drugih objekata koje su izgradili u drugim naseljima ovoga područja.

Za gradove sjeverozapadne Hrvatske važno je graditeljsko djelovanje Morandinija u Čakovcu i Varaždinu, a najviše traga ostavila su četiri člana obitelji: Valent Morandini (1835.-1918.), Tomo Morandini (1869.-1921.) i Roman Morandini (1851.-1922.), te Valentin Morandini, junior. Oni su u Varaždinu i Čakovcu imali i svoje kuće, te su bili vrlo djelatni i u društvenom i političkom životu. Morandinijevi su u posjedu imali i veliku ciglanu u Šenkovcu, gdje su izgradili moderne pogone. Uz

² CRNKOVIĆ, V, 2006, 20.

³ CRNKOVIĆ, V, 2006, 160.

⁴ <http://www.mijokovac.com/> (5.11.2013)

ciglanu, na Ksajpi izgradili su i svoj ljetnikovac, koji se danas koristi u lječilišne svrhe. Njihova je bila i ciglana u Mihovljanu.

Uz brojne zgrade i vile u Varaždinu, Morandinijevi su ostavili najdublji trag u graditeljstvu Čakovca iz razdoblja historicizma i secesije. Najviše se njihovih građevina nalazi u užoj gradskoj jezgri, kojima se i danas divimo. Između ostalih brojnih zgrada, Morandinijevi su u Čakovcu izgradili zdanje knjižnice i čitaonice (kazino) u stilu prekrasne mađarske secesije, zatim palaču Scheyer, zgradu učiteljske škole (preparandije), Čakovečke štedionice, vatrogasnog doma (srušeno), nove gradske vijećnice itd. Njihova historicistička obiteljska kuća nalazi se u blizini čakovečke tržnice. Morandini je gradio i crkvu u Dekanovcu, Festetićev majur u Čakovcu (danas bolnica), kaštel u Pribislavcu, župni dvor u Svetom Jurju u Trnju i druge objekte. Njegovo su djelo i željezničke stanice u Čakovcu, Pragerskom, Zalaegerszegu, Velikoj Kaniži i drugdje.

Možda će ova knjiga biti poticaj da se istraži i objavi povijest djelovanja obitelji Morandini i u Hrvatskoj, ili da se barem prevede ova postojeća knjiga na hrvatski jezik.

Dragutin FELETAR

IVAN VEČENAJ: O ŽIVOTU U GOLI KROZ DVJESTO GODINA. GOLA, BOGADIGRAFIKA, 2013. STR. 159.

Svjetski poznati slikar Ivan Večenaj (Gola, 1920. - Gola, 2013.), jedan od najznačajnijih predstavnika tzv. naivnog slikarstva, osim slikarskom kistu, velik dio života posvetio je i spisateljskom peru. Za života je objavio sedam knjiga. Prve dvije izašle su 1989. godine, kada je već dobro bio afirmiran kao likovni umjetnik. Bili su to povijesni romani *Tajne dvorca Pepelare* i *Krik divlje djevojke*, u kojima romanesknu radnju temelji na nekim predajama svojeg prekodravskog zavičaja. Povijesnu romanesknu triologiju 2000. godine zaokružio je romanom *Velika ftica*. Osim tih prozних djela, 1994. objavio je i pjesničku zbirku *Prekodravlje tak popeva*, a u knjizi *Poslovice, izreke i zagonetke iz Prekodravlja* (1997.) sakupio je usmenoknjiževno blago svojega zavičaja. Knjiga *Mojemu zavičaju* (1992.) za razliku od ostalih, nije književna, već govori o povijesti Gole i Prekodravlja. Posebnu važnost ima i *Rječnik govora Gole* (1997.) u kojem je uz pomoć jezikoslovca Mije Lončarića sakupio riječi svojeg golskog mjesnog govora. Posthumno, malo više od pola godine nakon njegove smrti u 93. godini života, objavljena je i njegova knjiga *O životu u Goli kroz dvjesto godina*, na kojoj je radio do pred samu smrt. Knjigu je izdala Bogadigrafika iz Koprivnice, u suizdavaštvu s Izdavačkom kućom *Meridijani* i Družbom Braća Hrvatskoga Zmaja, čiji je bio počasni član. Knjigu je uredio Dragutin Feletar.

Kao što joj govori i podnaslov – *Seljak-slikar Ivan Večenaj i njegovi preci* – Večenaj u knjizi govori o sebi i svojim bližim i daljima precima. No, zanimljivo je da više govori o svojim precima, nego o sebi. U tom smislu, to nije klasična autobiografska knjiga, iako govoreći o svojim precima indirektno govori i o sebi, a u pojedinim dijelovima opširnije govori i o nekim važnim događajima iz svojeg života. Knjigu, dakle, čine biografsko-kontekstualne skice o Večenajevim precima protkane autobiografskim medaljonima. U svakom slučaju, s obzirom na omjer autobiografskog i biografskog o njegovim precima, Večenaju je očito više bilo stalo skrenuti pažnju na živote svojih predaka, nego na vlastiti život.

Čitajući o Večenajevim bližim i daljim precima u ovoj knjizi, na trenutke mi se činilo da čitam roman. Jer ima tu napetih fabula, zanimljivih anegdota, životnih dijaloga, ali i nestvarnih bića i pojava. No, ovo nije roman. Iako, nije niti povijest. Večenaj, naime, sam navodi da biografije svojih predaka većinom rekonstruira prema pričanju ili samih tih osoba ili drugih kazivača o njima. Dakle, to su priče. Osim toga, piše ih po sjećanju pa postoji mogućnost da je i tom prilikom došlo do izjalovljivanja činjeničnosti. Na djelu je, moguće, dvostruko odstupanje od onoga što i kako je stvarno bilo.

No, mislim da to nije najvažniji rakurs kroz koji bi trebalo motriti ovu knjigu, iako treba ga biti svjestan prilikom njezina čitanja.

A povijest, ili bolje reći, Večenajeve priča o povijesti njegovih predaka predstavlja nam njihove teške života, koje su odreda obilježili siromaštvo i bijeda, kojima su se nerijetko pridružili i bolest i rat. Vrijedi to i za Večenajeve pretke s očeve i s majčine strane. Knjiga, naime, ima dva središnja poglavlja. U prvome se govori o precima s majčine strane (obitelji Gal, Pali i Tot), a u drugome s očeve strane (obitelj Večenaj).

Što se tiče predaka s majčine strane, Večenaj priču počinje s prabakom Anom rođenom Gal, koja je živjela polovinom 19. stoljeća. Njezina sudbina bila je vrlo dramatična. Nakon što joj je muž umor, roditelji je nisu htjeli primiti natrag pa je bila beskućnik. Zatim se udala za mađarskog izbjeglicu koji je bio jednako siromašan pa su jedva preživljavali... Njezina sudbina najavljuje dramatične životopise protkane siromaštvom i bijedom i ostalih predaka. Od predaka s majčine strane, Večenaj najviše pažnje posvećuje djedu Blažu, kojem je i posvetio knjigu. Kod njega i bake Ane Večenaj je, naime, često boravio kao predškolac, i ti su trenuci u njemu ostali trajno zapisani. Večenaj se prisjeća svetih slika koje su visjele na njihovim zidovima i o kojima mu je baka pričala vrlo zanimljive priče. Posebno mu je ostao u sjećanju djedov voćnjak, kojega vrlo detaljno i lirski opisuje: "Cijelim voćnjakom širio se ugodan miris domaćeg cvijeća, a posebno u proljeće kad su u voćnjaku cvale jabuke, šljive i višnje, ispod čijih krošanja je cvalo i livadsko cvijeće oko kojeg je zujalo na tisuće pčelica. U djedovom voćnjaku nije bilo ugodno samo za tijelo, već i za dušu. Kao neko blaženstvo! U voćnjaku je bilo ugodno i zato što su po granama skakale i pjevale razne ptičice oko svojih gnijezda i tako uveličale ugođaj čovjeku, koji bi prolazeći djedovim voćnjakom, stazom u sredini između drugog i trećeg reda, sve to doživljavao". U posebnom sjećanju osim voćnjaka, ostao mu je i djedov bunar, iz kojega su se, pogotovo ljeti, zahvaljujući djedovoj dobrohotnosti, redovito krijepili prolaznici kroz Golu. Za djeda Blaža i baku Anu vezane su još mnoge zgode, kao npr. ona kada se gotovo ugušio graham prilikom naizgled bezazlene igre, ili pak ona kada je djeda u šumi Pilajevo napao (nadstvarno) veliki crni pas kojem niti sjekira nije mogla naškoditi.

S očeve strane Večenaj u knjizi kreće s precima koji su živjeli sredinom 18. stoljeća, pozivajući se ovaj puta i na hrvatske i mađarske matice rođenih i umrlih. Naime, po svoj prilici, pojedini Večenajevi preci mađarskog su podrijetla te su se, vjerojatno sklanjajući se pred Turcima, naselili na hrvatsku obalu Drave. Inače, kroz tih dvjestotinjak godina (1850-te – 1950-te) Večenaj navodi ogroman broj svojih predaka, od kojih većini samo spominje imena, a detaljnije govori samo o nekima od njih. Poseban prostor posvećuje svojim roditeljima, ocu Andriji i majci Mariji, rođenoj Pali, koji su također vrlo teško živjeli sa svoje šestero djece, od kojih je Ivan bio najstariji. Koliko im je bilo teško zorno ilustrira sljedeći citat: "Roditelji su imali veliku brigu kako prehraniti toliku obitelj. U vrijeme odrastanja djeca su tražila kruh kao dodatak jelu koje im nije bilo dovoljno. Majka je bila prisiljena peći kiseli kukuruzni kruh kako bi se manje jeo. O kruhu od pšeničnog brašna mogli smo samo sanjati. Bilo je to žalosno[,] ali istinito".

Kao i kada govori o djedu i baki, tako i prilikom govora o roditeljima malo više pozornosti posvećuje i događajima iz vlastita života. Konkretno, govoreći o polovici 20. stoljeća, opisuje kako je kao bivši domobran 1945. završio u jednom od križnih puteva, gdje je gotovo i ubijen, no spasili su ga sreća i hrabrost. Sreća jer ga je od partizanskih batina, koje su mogle završiti i smrću, spasio stari prijatelj koji se priklonio partizanima, ali se ipak zauzeo za njega, a hrabrost jer je u jednom trenutku naprosto pobjegao iz kolone smrti i tako se spasio. Nakon te zgode kratko govori i o počecima svojeg slikarstva 1950-ih, nabrja i neke svoje uspjehe, ali sve kroz stranicu-dvije, ne posvećujući tome previše pažnje. Isto tako, spominje i svoju sadašnju obitelj, suprugu Katicu, sinove Josipa i Mladena, snahe i unuke, braću, šogore i nećake, ali tek kratko. No, to ne znači da su mu oni manje važni u životu, nego da za njih u ovoj knjizi nema mjesta jer ju je namijenio onima koji su živjeli prije njega, a ne onima koji žive s njime. To je vidljivo i iz sljedećeg citata, u kojem govori o roditeljima: "O mojim roditeljima trebao bih ja, ili trebala bi se napisati knjiga s tisuću stranica. Budući da ja to ne mogu, neka ostane bar ovo nekoliko riječi, iako ni milijun riječi hvale za sve što su za nas učinili ne

bi bilo dosta pa da se iskaže što su sve pretrpjeli i kako su se žrtvovali da bi nas postavili na noge. Neka im je hvala i od Boga plaća". Ovom knjigom Večenaj očito, osim rekonstrukcije vlastitog rodoslovnog stabla koje će mu dati odgovor na pitanje tko je i odakle dolazi, želi i zahvaliti svim precima koji su, unatoč teškom životu, uvijek činili sve kako bi svojoj djeci osigurali bolji život.

Pri kraju knjige Večenaj iznosi, čini mi se, i svojevrstan moto, odnosno ideju vlastite knjige, koji konačno objašnjava misiju koju knjiga ima i viziju kojom se vodio prilikom njezina pisanja: "Ne trebamo se stidjeti našega jadnoga, ali časnoga seljačkog podrijetla, a još manje onih očeva i majki koje su u prošlosti, pa makar i neke u sadašnjosti[,] u krpama hodile radeći i najgore poslove kojima su bile prisiljene da zarade koru kruha ili ćup mlijeka za svoju djecu. Svi mi zahvaljujući ovakvim majkama i očevima ostali smo na životu i završili škole. Zaboraviti svoje seljačko podrijetlo neoprostivo je od pametnih ljudi". Pišući ovu knjigu gotovo doslovno do pred samu smrt, Večenaj, dakle, nije htio da se njegova životna priča završi, a da cijelom svijetu ne ukaže da se jedan izvanredan umjetnički talent izrodio iz stoljećima siromašne, seljačke obitelji, kako je i sam započeo svoj život nakon ženidbe. Njegov se život kasnije pretvorio u nešto posve drugo, i u duhovnom i u materijalnom smislu, no ovom knjigom Večenaj želi glasno svima, bez imalo ustručavanja, obznaniti svoje podrijetlo, koje netko – poimajući ga iz današnje perspektive kao velikog slikara – možda nikada ne bi pretpostavio.

Knjiga je popraćena brojim fotografijama Večanaja i njegovih predaka, a pojedine od njih, pogotovo one iz razdoblja kada još nije bilo fotoaparata, Večanaj je ilustrirao. Osim ovog glavnog dijela knjige u kojem govori o sebi i svojim precima, pri kraju se nalaze i dodaci. Prvi čini rukovet Večenajevih pjesama, a drugi tekstovi o nekim običajima Prekodravlja. Na kraju knjige nalaze se i govori predstavnika pojedinih institucija i udruga na komemoraciji i posljednjem ispraćaju ovog velikog umjetnika 15. veljače 2013. godine u Goli.

Mario KOLAR

MIRA KOLAR I PODRAVINA: ZBORNİK RADOVA SA ZNANSTVENOG SKUPA U POVODU 80. OBLJETNICE PROF. DR. SC. MIRE KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, UREDILI HRVOJE PETRIĆ I DRAGUTIN FELETAR, IZDAVAČKA KUĆA MERIDIJANI, POVIJESNO DRUŠTVO KOPRIVNICA, DRUŠTVO ZA HRVATSKU EKONOMSKU POVIJEST I EKOISTORIJU ZAGREB, KOPRIVNICA, 2013., STR. 175.

Nakon što je 2003. godine Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu objavio *Zbornik Mire Kolar Dimitrijević* u povodu 70. rođendana svoje bivše djelatnice, deset godina kasnije, u povodu njezina 80. rođendana, pojavljuje se novi zbornik u čast ove vrsne povjesničarke. Zbornik *Mira Kolar i Podravina* nastao je temeljem referata sa znanstvenog skupa koji je u lipnju 2013. u Koprivnici organiziralo Povijesno društvo Koprivnica, čiji je prof. Kolar počasni član. U predgovoru urednici zbornika Dragutin Feletar i Hrvoje Petrić navode da Mira Kolar-Dimitrijević "pripada među najplodnije i najsvestranije suvremene hrvatske povjesničare" s oko 660 znanstvenih i stručnih radova te dvadesetak knjiga, napominjući kako je "svojom visokom kompetencijom, akribijom i iznimnom upornošću dala nemjerljiv prinos hrvatskoj historiografiji". No, glavna tema skupa bila je ipak doprinos prof. Kolar istraživanju povijesti i drugih područja Podravine, s obzirom na to da je prof. Kolar i "jedan od najaktivnijih sudionika u razvoju historiografskih i geografskih istraživanja o Podravini i Podravicima".

Zbornik otvara članak *Presjek kroz život i rad Mire Kolar-Dimitrijević* u kojem Hrvoje Petrić govori o podrijetlu njene obitelji, školovanju te radu nakon završetka studija. Podrobnije se opisuje njezin rad u Državnom arhivu Zagreba i Institutu za historiju radničkog pokreta (danas Hrvatski institut za povijest), gdje je isprva radila u arhivu, a kasnije je bila znanstvena djelatnica i direktorica.

Nadalje se govori o njezinoj profesorskoj karijeri na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu.

Članak *Srednja Europa u radovima Mire Kolar-Dimitrijević* Ivica Šutea analizira historiografska djela Mire Kolar-Dimitrijević u kojima se bavi prostorom Srednje i Jugoistočne Europe te Hrvatske i Podravine. U okviru toga autor naglašava njezino istraživanje problema hrvatske industrije, banaka, mnogostrukog djelovanja privrednika ili različitih osoba iz političkog života Hrvatske koje uključuje u širi vremenski i prostorni kontekst. Osim toga, istaknuto je da Mira Kolar-Dimitrijević gleda problem Podravine i Hrvatske kroz kolanje ljudi, robe i ideja te oblike životnih komunikacija kojima je Podravina i sjeverna Hrvatska bila uključena u srednjoeuropski prostor. Na kraju se ističe njena preokupacija pitanjem prekinutih veza ovih naših prostora s panonskim prostorom nakon sloma Austro-Ugarske Monarhije.

Članak *Mira Kolar - profesorica Filozofskog fakulteta u Zagrebu 1988.-2003.* Damira Agičića govori o profesorskoj karijeri Mire Kolar na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od njenog zaposlenja 1988. godine do umirovljenja 2003. godine. Mira Kolar-Dimitrijević je, između ostalog, posebno uspješno predavala Ekonomsku povijest novoga vijeka, a kasnije Gospodarsku i socijalnu povijest na Katedri za svjetsku povijest novog vijeka. Nadalje se govori o njenoj izdavačkoj djelatnosti koja je povezana s njenom profesorskom djelatnošću, temama koje je predavala, a istaknuti su i njeni znanstveni projekti i mentorstva. Uz članak je priložena tablica koja donosi popis kolegija koje je predavala od 1988. do 2003. godine koja bjelodano svjedoči o njezinoj profesorskoj vrsnosti.

U članku *Prinosi Mire Kolar gospodarskoj povijesti Podravine* Dragutin i Petar Feletar daju osvrt na mnogobrojne autoričine radove iz tog možda i glavnog područja u njezinoj dugogodišnjoj karijeri. Naime, od 80-ak radova o sjeverozapadnoj Hrvatskoj, gotovo polovica bavi se gospodarskom poviješću, napose prve polovice 20. stoljeća. Najviše radova objavila je o koprivničkoj industriji, mlinarstvu, bilogorskim rudnicima, svilarstvu, agraru i radništvu, a dala je i sintezni doprinose, kao što u opći pregled razvoja gospodarstva i pojedinih njegovih grana.

Članak *Doprinos prof. dr. sc. Mire Kolar u istraživanjima značenja Nijemaca i Austrijanaca u Hrvatskoj (Osvrt na Podravinu)* Zlate Živaković- Kerže ističe doprinos autoričinih istraživanja poznatih i nepoznatih Nijemaca i Austrijanaca koji su utjecali na gospodarski, društveni politički i ini život i djelovanje u Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na Podravinu. Članak je napisan na temelju analize radova prof. Kolar nastalih nakon njena izlaganja na znanstvenom skupu *Nijemci i Austrijanci u hrvatskom kulturnom krugu*.

Članak *Doprinos Mire Kolar Dimitrijević proučavanju povijesti podravske književnosti* Marija Kolara govori o autoričinih knjigama o Mari Matočec, Ferdi Rusanu i Mihovilu Pavleku Miškini te manjim radovima o nekim drugim podravskim autorima. U svim radovima Mira Kolar-Dimitrijević je, smatra autor, prije svega govorila o biografijama proučavanih autora i društveno-političkom kontekstu njihova vremena, čije je onda odjeke tražila u njihovu književnom stvaralaštvu. Autor članka ističe da su njezini radovi prvenstveno ustvari biografske i kontekstualne studije koje mogu poslužiti kao idealno polazište za kasnija književnoanalitička i književnopovijesna istraživanja.

Članak *Podravina u radovima Mire Kolar o oblasnoj samoupravi* Suzane Leček govori o radovima Mire Kolar-Dimitrijević kojima je među prvima istražila problem dokidanja hrvatske tradicionalne samouprave i stvaranja centralizirane države. U okviru toga, Mira Kolar Dimitrijević je govorila o posebnom položaju Podravine u oblastima, utjecaju istaknutih Podravaca na rad oblasti te o mjerama kojima je njihova uprava pokušala unaprijediti život u kotarevima Koprivnica, Ludbreg, Križevci i Đurđevac između 1921. i 1929. godine.

Članak *Radovi prof. Mire Kolar o Prvom svjetskom ratu u Podravini i šire* Violete Herman Kaurić donosi prikaz i najvažnije znanstvene dosege radova prof. Kolar iz socijalne povijesti Prvoga svjetskoga rata. Autorica napominje da je Mira Kolar-Dimitrijević napisala 16 izvornih znanstvenih radova o gospodarskim i socijalnim temama iz razdoblja Prvoga svjetskoga rata, od kojih većina govori o Podravini, a neki i o zbrinjavanju gladne djece na području Hrvatske i Slavonije. Autorica članka je

analizirala njene radove kroz tri tematske cjeline: radovi iz opće povijesti Hrvatske, radovi o socijalnoj problematici i radovi o neposrednom poraću.

U prvom dijelu svojeg članka *Socijalne teme Podravine i Prigorja u djelima Mire Kolar Dimitrijević* Tomislav Bogdanović sistematizira i grupira autoričine radove o tim temama po razdobljima u kojima su nastali. Analiza je izvršena na temelju kriterija tematike, prostora i vremena koje obrađuju. Posljednji dio rada donosi kratak prikaz četiriju autoričnih monografija koje obrađuju podravsku i prigorsku socijalnu problematiku. Članak je popraćen trima grafikonomima koji prikazuju broj objavljenih članaka u razdoblju od 1975. do 1988. godine, prikaz članaka u razdoblju od 1988. do 2003. godine i prikaz članaka objavljenih u razdoblju od 2003. do 2012. godine u časopisima *Podravski zbornik*, *Podravina*, *Kaj*, *Cris*, *Virje na razmeđu stoljeća* i ostalima. Osim navedenog, članak sadrži i grafikom koji prikazuje zastupljenost socijalnih tema Podravine i Prigorja u djelima prof. Mire Kolar-Dimitrijević u pojedinim časopisima i razdobljima nastanka.

U članku *Križevci i križevački kraj u djelima Mire Kolar Dimitrijević* Ivan Peklić prvo prikazuje autoričine radove iz tog područja, koji su se kretali od onih o gospodarskoj povijesti tog kraja (rudnici, svilarstvo, vodenice, željezničke pruge itd.), preko socijalnih tema, do istraživanja povijesti političkih stranaka, ponajprije HSS-a. Nakon analize spomenutih radova autor dolazi do zaključka da je doprinos Mire Kolar-Dimitrijević u istraživanju križevačke povijesti nezaobilazan.

Članak *Preci i rođaci prof. Mire Kolar Dimitrijević u Podravini* Nikole Cika prikazuje podatke o obitelji prof. Mire Kolar-Dimitrijević koje je ona sama objavila u svojim radovima ili se nalaze upisani u crkvenim matičnim knjigama. Na temelju toga autor je u suradnji s Ivanom Škurdijom izradio rodoslovno stablo obitelji Kolar i tablu predaka prof. Mire Kolar-Dimitrijević iz kojih se vidi da je prof. Kolar porijeklom Đurđevčanka i da su njeni preci iz Koprivnice i Ferdinandovca, ali iz mnogih zemalja poput Austrije, Slovenije, Češke i Mađarske. Autor uočava povezanost autoričinog zanimanja za ekonomsku povijest i činjenice da su njeni preci većinom bili obrtnici. Kao posebnu zanimljivost autor ističe rodbinsku povezanost obitelji Mire Kolar-Dimitrijević s nekoliko značajnih osoba, kao što su Đuro Basariček i Viktor Pogačnik.

Posljednji dio knjige čini *Bibliografija Mire Kolar Dimitrijević od 1960. do 2013. godine*, koju je priredio Hrvoje Petrić. Osim popisa knjiga, časopisa, zbornika, neobjavljenih rukopisa i izbora enciklopedijskih tekstova Mire Kolar-Dimitrijević, bibliografija donosi i izbor napisa o autorici njezinim radovima.

Ovaj zbornik, koji bi se mogao nazvati poviješću jedne povjesničarke, pokazuje neke od glavnih znanstveno-istraživačkih preokupacija Mire Kolar-Dimitrijević u njezinoj dugogodišnjoj karijeri. Kao što je iz članaka njezinih više-manje nekadašnjih kolega i suradnika, ali i studenata, ili pak poklonika njezina djela vidljivo, mnogo je pažnje posvećivala Podravini, i to njezinoj gospodarskoj povijesti. S obzirom na pomnu analizu njezinih doprinosa tim područjima, ovaj zbornik ustvari može poslužiti i kao temelj istraživanju gospodarske povijesti Podravine. No, radovi objavljeni u ovom zborniku upozoravaju i na činjenicu da je Mira Kolar-Dimitrijević dala nemali doprinos i nekim drugim područjima te da svakako predstavlja jednog od najznačajnijih znanstvenika iz Podravine u drugoj polovici 20. stoljeća.

Matej IŠTVAN

VIDA PAVLIČEK, MARIJATEREZIJANSKI URBARI VARAŽDINSKE ŽUPANIJE 1774-1778., SVEZAK 1, UVODNA STUDIJA, DRŽAVNI ARHIVU U VARAŽDINU, VARAŽDIN 2011., STR. 171

MARIJATEREZIJANSKI URBARI VARAŽDINSKE ŽUPANIJE 1774-1778. (UREDNIČKA VIDA PAVLIČEK, ZA TISAK PRIREDILE KARMEN LEVANIĆ I VIDA PAVLIČEK U SURADNJI S KRISTINOM GRABAR, IVANOM POSEDI I KRUNOM SUDECOM), SVEZAK 2, DONJOPOLJSKI KOTAR, DRŽAVNI ARHIVU U VARAŽDINU, VARAŽDIN 2011., STR. 861

Državni arhiv u Varaždinu je 2011. pokrenuo ediciju o urbarima Varaždinske županije iz doba jednog dijela vladavine Marije Terezije 1774. - 1778. Do sada su objavljeni uvodna studija koju je napisala urednica cijelog projekta Vida Pavliček, te prvi svezak priređenog arhivskog gradiva za donjopoljski kotar Varaždinske županije koji su za tisak priredile Karmen Levanić i Vida Pavliček u suradnji s Kristinom Grabar, Ivanom Posedi i Krunom Sudecom. Recenzenti su Josip Kolanović, Nataša Štefanec i Mirela Slukan Altić. U iduća tri sveska očekuje se objavljivanje urbarijalnog gradiva za Gornjopoljski, Donjozagorski i Gornjozagorski kotar Varaždinske županije.

Poznato je kako je urbarijalna regulacija provedeno u vrijeme Marije Terezije u velikom dijelu Habsburške Monarhije. Time je u drugoj polovici 18. stoljeća središnja vlast nastojala na javnopravni način urediti odnose između kmetova i vlastelina kako bi podložnike zaštitila od samovolje vlastelina, a što je najvažnije državi osigurala redovne porezne prihode. Na području tadašnje Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije urbarijalna regulacija uvodi se po pojedinim županijama u razdoblju od 1774. do 1784. godine pa tako i na području Varaždinske županije. Postupak se provodio po sučijama, odnosno pojedinim selima u pojedinoj sučiji. U Varaždinskoj županiji je u urbarima popisano preko 330 sela, 5 trgovišta i jedna zajednica slobodnjaka.

Objavljeni dokumenti čuvaju se u Državnom arhivu u Varaždinu, Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, Gradskom muzeju Varaždina, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, dok je jedan prilog i iz Mađarske nacionalne knjižnice u Budimpešti.

U prvom svesku odnosno Uvodnoj studiji Vide Pavliček analizirano je marijaterezijansko urbarijalno uređenje s težištem na provedbu ovog uređenja u Varaždinskoj županiji. Knjiga donosi mnoga saznanja o upravnom i pravnom djelovanju županije te o provedbi postupka na razini sučija i pojedinih naselja. Autorica je uspješno utvrdila strukturu spisa te izradila opširne opise preko dvadesetak tipskih dokumenata korištenih u postupku po pojedinim mjestima. Tako Uvodna studija daje zanimljiv uvid u pravni život i svakidašnjicu na području Županije u 18. stoljeću.

U drugom svesku koji se odnosi na Donjopoljski kotar 1774. - 1784. objavljeni su izvornici, spomenuti tipski dokumenti za područje Donjopoljskog kotara koji se prostirao na prostoru oko Varaždina, na sjeveru do Drave, na zapadu do Petrijanca i Cerja, na jugu do uz goru Železnicu i rijeku Bednju, a na istoku se kod sela Poljana granica kretala od rijeke Bednje prema sjeveru te se uz Martijanec i okolna sela ponovno spajala s Dravom. Obuhvaćao je 25 sučija sa 96 sela, trgovištima Petrijanec i Toplica, danas Varaždinske Toplice, te općinu slobodnjaka varaždinske utvrde i selo Novaki koji su bili uklopljeni u ondašnja podgrađa grada Varaždina. U ovom su svesku prikazani spisi nastali od početka postupka 1774. godine do izrade završnih dokumenata 1780., odnosno za pojedina sela i do 1784. godine. Za prostor Podravine ovaj je svezak od osobitog značenja jer obuhvaća i jedan dio podravskog prostora, u užem (onako kako se obično definira tradicijska Podravina) i u širem smislu (Gornja hrvatska Podravina gledano geografski).

Objavljena dokumentacija vezana uz urbare Varaždinsku županiju predstavlja prvorazredni izvor za gospodarsku povijest, a posebno za poznavanje povijesti seljaštva. Objavljeni podaci iz urbara mogu biti vrlo korisni i za povijest okoliša. Novi podaci će predstavljati bitan korak prema naprijed u poznavanju agrarnih odnosa, nakon niza pojedinačnih radova, ali i nezaobilaznih knjiga Milivoja Vežića, *Urbar-hrvatsko slavonski* (1882.), Josipa Bösendorfera, *Agrarni odnosi u Slavoniji* (1950.) i

Slavka Gavrilovića, *Uvođenje urbara u Požeškoj županiji 1745-1762* (1958.) te njegovih radova o urbarijalnom pitanju u Srijemskoj županiji. Nadamo se da će ovaj poticaj iz Varaždinske županije možda potaknuti i objavljivanje građe i za druge županije.

Hrvoje PETRIĆ

IZLOŽBA HRVATSKA KNJIGA 18. I 19. STOLJEĆA IZ KNJIŽNIČNE ZBIRKE STARE I RIJETKE KNJIGE MUZEJA GRADA KOPRIVNICE: MUZEJ GRADA KOPRIVNICE, 29. KOLOVOZA DO 30. RUJNA 2013. AUTORICA IZLOŽBE BOŽICA ANIĆ

U Muzeju grada Koprivnice tijekom rujana 2013. godine održana je izložba hrvatske knjige 18. i 19. stoljeća na kojoj su predstavljene knjige iz knjižnične zbirke rijetkosti ili kako ih knjižničari ponekad nazivaju, omiljenim imenom, rarissime. Knjižnična zbirka broji 240 naslova u približno 400 svezaka, a počeci njenog nastanak vezuju se uz početke prikupljanja građe za budući muzej, sada već davne 1945.

Poticaj za izložbu bila je činjenica da su izložbe knjižne građe rijetka pojava, što do sada niti jedan dio zbirke nije predstavljen koprivničkoj javnosti, pogotovo ne "hrvatska knjiga" koja je iz niza razloga izuzetno zanimljiva i s kojom se upravo želio započeti neki budući, eventualni, knjižni izložbeni ciklus. Problem koji se pri tome pojavio tražio je razrješenje i odgovor na pitanje što se podrazumijeva pod hrvatskom knjigom i što izložiti pod hrvatskom knjigom, jer zbirku tvore knjige hrvatskih autora pisane latinskim jezikom, njemačkim, vrlo mali broj ih je na talijanskom jeziku, dok je znatan dio njih pisan narodnim jezikom, u našem slučaju kajkavskim izričajem i tiskane su u domaćim i stranim tiskarama. Odgovor na prvo pitanje daleko je složeniji od odgovora koji se može trenutno ponuditi i to iz više razloga, ali svakako jedan od elemenata je jezik kojim je knjiga pisana. Odgovor na pitanje što izložiti kao hrvatsku knjigu, ostane li se u knjižničarskom kontekstu, nešto je jednostavniji. Odlučeno je da se izlože knjige hrvatskih autora pisane bilo kojim od spomenutih jezika koji su bili u uporabi u našim krajevima, kao i na narječjima naših krajeva, anonimna djela za koja je utvrđeno da pripadaju hrvatskoj knjizi, knjige stranih autora tiskane u stranim tiskarama ali sadržaj ih povezuje s Hrvatskom i knjige koje ne udovoljavaju niti jednom od spomenutih kriterija ali su imale široku primjenu (udžbenici).

Razlog ovakvom odabiru, uz već spomenuti, želja da se izloži "hrvatska knjiga", svakako je bio pokazati i povijesnu stvarnost 18. i 19. stoljeća koja je na knjizi ostavila vidljiv trag te ju učinila izuzetno zanimljivom, što nam mogu potvrditi i naredni primjeri. Višejezična tradicija Habsburške monarhije, koja upravo lijepo dolazi do izražaja u našim krajevima gdje se susreću i različite kulturne, etničke i konfesionalne strukture, direktno se odrazila na knjigu kroz pisanu riječ. Povijesne pak okolnosti druge polovice 18. i prve polovice 19. stoljeća izravno su utjecale na tendencije, potrebe i oblike ondašnjeg tiskarstva i izdavaštva, što je rezultiralo bogatstvom i raznolikošću knjižnih formi. Samo jedan primjer može pokazati kako određena okolnost utječe na niz promjena. Valja se prisjetiti odraza prosvjetiteljskog svjetonazora na evropske vladare. Nama blizak primjer su reforme Marije Terezije, posebice one školske, koje su rezultirale uvođenjem obveznog školstva s jedinstvenom nastavnom osnovom, uvođenjem jedinstvenih udžbenika pa time i pojavom školskog nakladništva. To ne znači da udžbenika nije bilo i ranije, međutim oni sada čine jednu zasebnu izdavačku skupinu nastalu iz danih okolnosti. Kao posebna knjižna forma zastupljeni su i na izložbi. Ovdje valja navesti nekoliko zanimljivih i vrijednih primjeraka koji su bili izloženi. To su: Relkovićeve *Nova slavonska i nimačka gramatika* (...) (1767.), latinski priručnik *Flos Latinitatis* (1796.) Francisca Pomeya, *Anleitung zur deutsche Sprachlehre zum gebrauch der Nationalschule* (1815.), ovdje svakako treba dodati i poznati Belostenčev *Gazophilacy* (1740.)

Zanimljiva pojava 18. stoljeća je mnoštvo malih knjižica, najčešće iz područja gospodarstva, medicine, veterine koje se mogu nazvati stručnima, pisanih na narodnom jeziku da bi bile razumljive onima kojima su i namijenjene, a svrha im je bila pružanje pomoći i novih saznanja u obradi zemlje, uzgoju bilja, liječenju životinja, prepoznavanju bolesti i pružanju samo pomoći. Na izložbi je bilo nekoliko takovih primjeraka, ali svakako pažnju je plijenila rukopisna veterinarska ljekaruša iz 19. stoljeća posuđena za potrebe izložbe od koprivničke Knjižnice i čitaonice "Fran Galović"

Kao primjere stručno znanstvenih ili "učenih" knjiga, pisanih latinskim ili njemačkim, koje su bile također izložene mogu se navesti; *Historiarum chatedralis ecclesiae Zagradiensis* (s.a.) Adama Baltazara Krčelića, dva djela Matije Petra Katančića, *Tentamen publicum*(...) Franje Klohamera, djela Ivana Lučića *De regno Dalantiae*(...) (1758.) i *Memorie istoriche di Tragurio*. Zatim su tu i razne stručno znanstven rasprave iz različitih područja autora Dimitrija Demetra, Aleksandra Drčića Gregoriusa Đurkovića ...

Književna djela također su bila zatupljena na izložbi. Ovdje svakako treba spomenuti poznata djela nabožne književnosti kao što su; *Cvet szveteh* Hilariona Gašparotija, *Hrana duhovna* Stefana Zagrebca i Fučekove *Historie*. Vrijedno je ukazati i na jedinu rukopisnu knjigu zbirke - *Lieder Buch der verschidene deutschen Lieder zuschreiben*, nastale u Koprivnici 1833. Kao primjer osebujne vrste pjesama bilo je izloženo nekoliko budnica i prigodnica.

Posebnu vrijednost zbirke čini knjiga za puk, a na izložbi je bila predstavljena s tipičnim primjercima narodne knjige - uvijek rado čitanim pučkim kalendarima i molitvenicima koji su u tom razdoblju imali višestruko značenje.

Ovaj kratki prikaz izložbe, osim što ukazuje na raznovrsnost knjižnih formi, daje ujedno i dobar uvid u samu knjižnu zbirku za koju se može reći da predstavlja izvrstan uzorak "hrvatske knjige" 18. i 19. stoljeća, kao i da se radi o rijetkim knjigama jer su sačuvane u malom broju.

Izložbom je bilo predstavljeno stotinjak naslova. Osim muzejskih, bile su izložene i dvije knjige Knjižnice i čitaonice "Fran Galović", a iz knjižnice Franjevačkog samostana posuđena su 22 zanimljiva djela. Time je koprivnička javnost po prvi puta mogla vidjeti knjižno bogatstvo hrvatske provenijencije sačuvano u koprivničkim knjižnicama.

Božica ANIĆ